

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา Leadership According to Buddhist of School Administrators

สุธานศ เพชรโปรี^๑
บรรจบ บรรณรุจิ^๒

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารในการที่จะบริหารองค์การต่างๆ เพราะผู้นำต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นปัจจัยขับเคลื่อนในการพัฒนาองค์การนั้นๆ และในขณะเดียวกันผู้นำควรเป็นผู้ที่มีหลักธรรมในการบริหารชุมชนหรือองค์การให้มีความสุข ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นผู้ที่สามารถไกลเกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ คุณลักษณะของบุคคลที่มีภาวะผู้นำจะต้องมี คือ คุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน และมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น มีความสามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม เคารพเชื่อฟัง และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานมีรูปแบบ โดยใช้วิธีการบริหารที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าหลักธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้พัฒนาภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้นำทางพระพุทธศาสนาควรเป็นผู้รู้จักและควรประยุกต์ใช้หลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้ปกครองหรือผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมทั้งควรมีความอดทนอดกลั้นมีจิตใจหนักแน่นมั่นคง เป็นผู้นำที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ความซื่อสัตย์ มีความละเอียดรอบคอบ โดยไม่ทำความชั่วและเกรงกลัวผลของความชั่ว ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงชนหรือหมู่คณะ เป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, ผู้บริหารสถานศึกษา.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ภาควิชาสมาชิกราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน. (Banjob2496@hotmail.co.th)

Abstract

Leadership is important for organization leaders. With leadership, the leaders can mobilize those organizations to development. The leaders should have moral principles in their management to make members of community or organization happy and live together in conciliation. The leaders should have physical and mental quality different from others and be able to build trust, respect and cooperation from others. A good leader should manage the organization in accordance with the Buddhist principles. The Buddhist based leader should be able to apply Buddhist principles in practice, patient, tolerant, honest, sincere, moral shame and moral dread, open-minded and sacrifice to society.

Keywords: Buddhist leadership, school administrators

บทนำ

การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา ตามสติปัญญา และความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสัจธรรมเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง มีทั้งส่วนที่เรียกว่า เป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรม เป็นต้น (สมบุรณ์ สุขสำราญ, ๒๕๔๓ : ๘) การนำหลักธรรมมาใช้กับการแก้ปัญหาของสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ในสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการนำสมาชิกไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ร่วมกัน สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง ผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถรับผิดชอบในการทำงาน มีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน ด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กร ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีต่อสมาชิกในองค์กรก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นองค์กรใดได้ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีองค์กรนั้นก็จะได้ไปด้วย ในทางตรงกันข้ามองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ องค์กรนั้นก็

ต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงานขององค์กรนั้นๆ

ในระบบการบริหารงานของทุก ๆ องค์กร กลไกสำคัญที่จะทำให้ดำเนินการไปสู่จุดหมายที่ตั้งมาก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้ เนื่องจากผู้นำมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการรวมถึงความคิดริเริ่มในการวางแผน การบริหารกำกับดูแลและดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปในองค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและงานบุคคล ภาวะผู้นำ หรือความเป็นผู้นำ (Leadership) นั้นเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้อื่น ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งหนึ่งแห่งความสำเร็จของการทำหน้าที่ผู้นำก็คือ การเป็นผู้ประกอบด้วยภาวะผู้นำที่ดีเหมาะสม ถูกต้อง ดังนั้น ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดี

การบริหารสถานศึกษา ให้เกิดประสิทธิผลตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ผู้บริหารต้องใช้ภาวะผู้นำ กระจายความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรมไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาในหน่วยงานของตน ผู้บริหารในยุคโลกาภิวัตน์จึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยต้องสามารถปรับตัว และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ได้ อย่างเหมาะสมกับทุกสถานการณ์ และใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์แก่การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ผู้บริหารที่ดีควรมีความสามารถในการบริหารงานโดยให้บุคลากรร่วมมือปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ ผู้บริหารต้องมีความสามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจในงาน เกิดความรักความศรัทธาในหน่วยงาน เสียสละเพื่องาน ทুমเทกำลังกาย

กำลังใจ กำลังความคิดสติปัญญา หาทางปรับปรุงให้งานนั้นเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (กมล รักรสวัน, ๒๕๓๔: ๔๒)

ผู้บริหารองค์การจึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำ ทั้งนี้เนื่องจากภาวะผู้นำจะเป็นภาวะที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นๆ ในองค์การซึ่งบุคลากรในองค์การจะให้ความร่วมมือปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดผู้นำที่ดีจึงต้องใช้ภาวะผู้นำของตนในการอำนวยความสะดวกให้ภารกิจหน้าที่ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์สัมกับที่ให้ได้ทั้งผลงานและให้ได้ทั้งใจ ดังนั้นภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการบริหารงานเพราะผลงานด้านต่างๆ ขององค์การ มีส่วนสัมพันธ์กับคุณภาพของความเป็นผู้นำความเป็นผู้นำจะเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของงานต่างๆ ขององค์การ (ธงชัย สันติวงษ์, ๒๕๓๙: ๔๐๓) เพราะถ้าหากองค์การใดได้ผู้บริหารหรือผู้นำที่มีคุณภาพเข้าไปบริหารงานแล้วย่อมเป็นหลักประกันได้ว่าองค์การนั้นต้องได้รับการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองแน่นอนผู้นำเป็นจุดดวงประทีปขององค์การเป็นตัวแทนขององค์การและเป็นจุดรวมพลังของคนในองค์การ ดังนั้นผู้นำจะต้องรับผิดชอบทั้งบุคลากรในองค์การและผลงานที่เกิดขึ้นโดยการปรับตัวเพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือเพื่อรักษาสถานภาพและบทบาทของตนเองให้ชัดเจน

ผู้บริหารในสถานศึกษามีตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับต้นไปสู่ระดับสูง แต่ละระดับย่อมมีความสำคัญทั้งสิ้น เปรียบเสมือนผู้ควบคุมกลไกขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ไปทุกส่วน ดังนั้นผู้บริหารทุกระดับจึงมีความสำคัญไม่แพ้กัน ซึ่งบุคคลเหล่านี้นอกจากจะมีลักษณะต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้บริหารทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ มีบารมี มีอำนาจที่น่าเกรงขาม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้อาวุโสก็ตาม แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้เลยก็คือ ภาวะผู้นำที่จะต้องนำพา

สถานศึกษา ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องไปสู่การพัฒนา เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของการศึกษาชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

คำว่า ผู้นำ เป็นการมองเห็นที่ตัวบุคคล มักจะได้ยินคำพูดที่ใช้เรียกแทนผู้นำในทิศทาง ที่แตกต่างกันและมีขอบเขตที่กว้างขวางตามทัศนะของผู้พบเห็น ส่วนภาวะผู้นำได้มีการใช้ถ้อยคำอื่นที่แตกต่างกันไป เช่น คำว่า ประมุข ศิลป์ ศิลปะการเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำ เป็นต้น เป็นเรื่องที่นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายได้ให้ความสนใจศึกษามาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงความมีอำนาจ ความสามารถของบุคคลที่สามารถสั่งการในการบริหารงานที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จ ภาวะผู้นำ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการบริหารและการจัดองค์การทั้งภาครัฐและเอกชนให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายขององค์การ เพื่อความเข้าใจความหมายเกี่ยวกับผู้นำ และภาวะผู้นำให้ชัดเจน

ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มหลายๆ คนที่มีอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้ ผู้มีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงานหรือพฤติกรรมของผู้อื่น ภาวะผู้นำ เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ มากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความมากน้อยของอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคน ๒) ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๓) ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้า หรือผู้บริหาร คนสองคนนี้อาจเป็นคนเดียวกันก็ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเสมอไป หัวหน้าหรือผู้บริหารหลายคน มีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ ผู้นำที่

แท้จริงของกลุ่ม ผู้นำที่แท้จริง อาจเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่หัวหน้า หรือผู้บริหาร แต่มีอำนาจ มีอิทธิพล และมีความสามารถจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติ ตามความคิดเห็นความต้องการ หรือ คำสั่งของตนได้ ทั้งๆ ที่ไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่งใดๆ (ภิญโญ สาร, ๒๕๒๖: ๒๕๙)

ดังนั้น ผู้นำ คือหัวหน้าของหน่วยงาน หรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงานนั้นนั่นเอง โดยเฉพาะผู้นำในทางการบริหารงานแล้วจะ ประจักษ์ชัดเจนว่า ผู้นำขององค์การหรือหน่วยงาน คือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้นๆ พิจารณาในแง่ของกลุ่ม ผู้นำ คือผู้ บริหารงานของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการ อำนาจการ การจูงใจ การริเริ่มและการ ประสานงาน ภาระหน้าที่ของผู้นำ เกี่ยวกับการ วินิจฉัยสั่งการเป็นส่วนใหญ่พฤติกรรมของผู้นำ ดำเนินไปได้ก็โดยอาศัยอำนาจบารมีเป็น เครื่องมือ” ส่วน “ภาวะผู้นำ คือการใช้อิทธิพล หรืออำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อ ปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยกระบวนการ ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุผลตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สมพงษ์ เกษมสิน, ๒๕๒๖: หน้า ๒๒๐) นอกจากนี้ ผู้นำจะต้อง บุคลิกลักษณะคุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่ม และมีอิทธิพลมากกว่าบุคคลอื่นๆ ในหน่วยงาน ทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพ และความ มีประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงานนั้นๆ ได้ ดังนั้น ผู้นำ จึงหมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่ง ได้รับบทบาทเป็นผู้บริหารประสานประโยชน์ใน กลุ่มเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งมีอิทธิพล มีอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ ปฏิบัติงานจนบรรลุผลตามเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ ได้ (ยุงยุทธ เกษสาคร, ๒๕๓๓: ๓๖) รวมถึง บุคคลที่มีอำนาจในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล มีอิทธิพลเหนือผู้ตาม สามารถจูงใจคนให้

ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือ คำสั่งของเขาได้ มีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติการ หรือพฤติกรรมของผู้อื่น มีหน้าที่ควบคุมตรวจ ตรา ประสานงาน วินิจฉัยสั่งการโน้มน้าวใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด และมีประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถทำงาน ร่วมกับผู้อื่นโดยเป็นผู้ชักจูงให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ร่วมแรง ร่วมใจทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ด้วยความสมัครใจ มีความกระตือรือร้นมุ่ง ให้ได้ผลงานดียิ่งขึ้น ส่วนภาวะผู้นำ คือการที่ผู้นำ ใช้อิทธิพลใน ความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อ ปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการ ติดต่อสื่อสารเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่กำหนด ไว้ (กวี วงศ์พุด, ๒๕๓๙: ๑๓-๑๔) ทั้งนี้ บุคคลที่ ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็น หัวหน้าและเป็นผู้ตัดสินใจเนื่องจากเป็นผู้มี ความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและจะ พาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือ ทางชั่วก็ได้ ส่วนภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้ อิทธิพลต่อบุคคลอื่นอาจเป็นผู้ร่วมงานหรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อ ปฏิบัติการ และอำนวยความสะดวกโดยการ ใช้ กระบวนการ สื่อความหมายหรือติดต่อกันและ กันให้ร่วมใจกันกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุ ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่ว ก็ได้ (กิติ ตยัคคานนท์, ๒๕๔๓: ๒๑-๒๒)

ในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการ ร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ติงาม ส่วนภาวะผู้นำ คือคุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความติงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชัก นำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่

จุดหมายที่ตั้งงาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๔๖: ๒-๔) รวมถึง ผู้ชักพาให้คนอื่น เคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำ กำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำ กัน อยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม่กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่า เป็นผู้นำ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมม จิตโต), ๒๕๔๙: ๒๖)

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ติน ปรีชญาพฤทธิ (๒๕๒๗:๖๓๕-๖๓๗) ได้กล่าวถึงทฤษฎีภาวะผู้นำที่เป็นหลัก ใหญ่ๆ น่าสนใจไว้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Great Man Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้นำมีลักษณะพิเศษ บางประการที่ผู้ตามไม่มี คือมีพลังกาย พลังสมอง และพลังศีลธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพันธุกรรม และสภาพแวดล้อมแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น เล นิน เซอร์ซิล ฮิตเลอร์ และมุสโสลินี เป็นต้น

๒. ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากภาวะทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ผู้ที่จะก้าว ขึ้นสู่ความเป็นผู้นำได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ ในหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ของเขาในขณะนั้นว่าสามารถแก้ไข สถานการณ์ต่างๆ ในยามวิกฤตได้ อย่างเช่น มหาตมะคานธี เป็นต้น

๓. ทฤษฎีบุคคลสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้ นำเอาทฤษฎีสองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน ปัจจัย สำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ สถานภาพปฏิภานโต้ตอบ การรับรู้และ พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มของผู้นำและผู้ตาม

๔. ทฤษฎีปฏิภานโต้ตอบความ คาดหวัง (Interaction Expectation Theories)

ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ ต้องมีความคิด ริเริ่มและสามารถดูแลโครงสร้างของปฏิภานโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้อง สามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกใน กลุ่มตลอดเวลา

๕. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะพัฒนาสถาบันให้มี ประสิทธิภาพและมีความเป็นปึกแผ่น โดยเน้น ความสำคัญที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป้าหมาย คือการปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่ง ผลงานและน้ำใจจากผู้ร่วมงานในเวลาเดียวกัน

๖. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้ ตามยินยอมหรือยอมรับผู้นำ ก็เพราะทั้งสองฝ่าย มีสัญญาที่จะแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียผลประโยชน์ หรือฝ่ายหนึ่งละเมิดสัญญา ทั้งสองฝ่ายไม่ สามารถ อดทนต่อไปได้ ภาวะผู้นำ ก็จะมีผล ความสำคัญลง

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีเหล่านี้อธิบาย ภาวะผู้นำของบุคคล จากปัจจัยที่สำคัญทาง บุคลิกภาพเฉพาะตัว สถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และสัมฤทธิ์ผลของการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนสมมติฐานต่างๆ ดังนี้

๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ ประสบผลสำเร็จ จะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี

๒. ทฤษฎีทางสถานการณ์ (Situatist Theory) โดยมีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับ การ ยอมรับว่า เป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดใน สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่า เกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ

๓. ทฤษฎีการเป็น ผู้ตาม (Fellowship Theory) โดยมีสมมติฐานว่า เครื่องบ่งชี้คุณภาพ ของผู้นำก็คือคุณภาพของผู้

ตาม ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินคุณค่าของผู้นำ คือ การวิเคราะห์ ผู้ตามนั่นเอง

๔. ทฤษฎีของผลรวม (Eclectic Theory) ทฤษฎีนี้ เกิดจากการนำเอาคำอธิบายของทฤษฎีทั้ง ๓ ข้างต้นมารวมกัน เพื่อจะทำการอธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Hodge & Johnson, ๑๙๗๐: ๒๕๕)

จากการให้ความหมาย ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิด รวมทั้งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำนั้น มีอยู่มากมาย ดังนั้นเพื่อให้เกิดการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบนักวิชาการ จึงได้ทำการสรุปแนวความคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำดังกล่าว ไว้เป็นหมวดหมู่ ๑๐ หมวด (Barbara Kellman, ๑๙๘๔:๗๐) คือ

๑. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม ภาวะผู้นำ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของกลุ่ม

๒. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพและผลกระทบ เป็นการเชื่อมโยงภาพพจน์ ในอันที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถจูงใจผู้อื่นให้ทำหน้าที่ได้สอดคล้องกับภาระที่ได้รับมอบหมาย

๓. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นศิลปะที่ใช้ในการชี้แนะ เป็นการแสดงออกในบริบท ของอำนาจหรืออิทธิพล จึงมีความพยายามที่จะให้กลุ่มเป็นไปตามแนวทางที่ผู้นำต้องการ

๔. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นการใช้อิทธิพล ได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับพฤติกรรมสมาชิกภายในกลุ่ม โดยที่มีความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะตอบสนองต่อกันภายใต้ความสมัครใจ

๕. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ในขณะที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการอำนวยความสะดวกเรื่องกิจกรรมกลุ่ม

๖. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นรูปแบบของการชักชวน ภาวะผู้นำยังเป็นการบริหารคนด้วยการใช้วิธีการจูงใจและมีการสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกันโดยไม่ใช้วิธีการบังคับ

๗. ภาวะผู้นำในฐานะที่มีการใช้ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างบุคคลๆ นั้น เกิดจากการที่บุคคลหนึ่งสามารถใช้อำนาจบังคับบุคคลอื่นให้ลดการต่อต้านเท่าที่จะลดลงได้มากที่สุด

๘. ภาวะผู้นำในฐานะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยที่ภาวะผู้นำจะเป็นการกระทำ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของกลุ่ม

๙. ภาวะผู้นำในฐานะการจำแนกบทบาท โดยรวมบทบาทต่างๆ ในกลุ่มเข้าไว้ด้วยกันซึ่งทั้งนี้ก็ด้วยการอำนวยความสะดวก เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้

๑๐. ภาวะผู้นำในฐานะของการมีความคิดริเริ่ม ภาวะผู้นำเป็นผลลัพธ์จากการที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (Group Interaction)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้ทั้งทางพันธุกรรมและสถานการณ์ เวลา โอกาส สภาพแวดล้อมทางสังคม ภาวะผู้นำนั้นเป็นศิลปะสำหรับบริหารจัดการและเป็นจุดศูนย์กลางของพฤติกรรม คือใช้อำนาจ อิทธิพล ตามบทบาทหน้าที่ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ ดังนั้นผู้นำสงฆ์ ถ้าไม่มีภาวะผู้นำ จะโดยกำเนิดและสภาพแวดล้อมกำหนดก็ตาม จะมีผลทำให้การบริหารงาน ขาดประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จล้มเหลว

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

การบริหารการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารรัฐกิจ การบริหารการศึกษาจึงเป็นการบริหารในส่วนย่อยของระบบราชการ

และเป็นการบริหารเพื่อพัฒนาบุคลากรของประชาชนในชาติให้มีความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดี ตามที่ชาติต้องการ (ภิญโญ สาร, ๒๕๒๖: ๑๔๓)

การบริหารโรงเรียนเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจและทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมี จัดการดำเนินงานของ โรงเรียนให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ การบริหารโรงเรียนประกอบไปด้วยผู้นำอันสำคัญยิ่ง คือผู้บริหารโรงเรียนซึ่งหมายถึงบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจ โดยมอบอำนาจบังคับบัญชาพร้อมกับความรับผิดชอบบุคคลเหล่านี้ได้แก่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการหรืออำนวยการให้งานต่างๆ ในโรงเรียน บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ (พนัส หันนาคินทร์, ๒๕๒๔: ๕๙-๖๑) ดังนั้น ผู้ที่จะเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องผ่านการคัดเลือกตามขั้นตอนและวิธีการสำนักคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) เป็นผู้กำหนดวิธีการสรรหาผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งโดยผู้บริหารโรงเรียนแต่ละตำแหน่งจะต้องมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบลักษณะงานที่ปฏิบัติและความรู้ความสามารถที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) กำหนดดังต่อไปนี้ (สนอง เครือมาก, ๒๕๓๗: ๑๔๙-๑๕๖)

๑. ตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาหน้าที่ความรับผิดชอบและลักษณะงานที่ปฏิบัติบริหารงานในฐานะหัวหน้าสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบปริมาณและคุณภาพของงานสูงมาก และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการปฏิบัติงาน กำหนดหน้าที่และวิธีการดำเนินงานของบุคคลในสถานศึกษาควบคุมและติดตามผลการดำเนินงานด้านวิชาการ เช่น การเรียนการสอน

และฝึกอบรมจัดทำทะเบียนและวัดผลการศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตร แผนการสอน โครงการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ จัดโปรแกรมการเรียน คู่มือประกอบการเรียนการสอน วัสดุ อุปกรณ์การศึกษาจัดบริการแนะแนว ห้องสมุด และสื่อทางการศึกษาให้ใช้ได้สถานศึกษา จัดฝึกอบรมและให้คำ แนะนำ เพื่อส่งเสริมวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและท้องถิ่นควบคุมดูแลงานธุรการหรืองานบริหารทั่วไปของสถานศึกษา อาคารสถานที่ พัสดุ ครุภัณฑ์ทะเบียน และเอกสารให้เป็นไปตามระเบียบ ควบคุมดูแลปกครอง จัดระบบงานในสถานศึกษากำหนด ลักษณะงาน มอบหมายงาน ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ติดตามให้คำปรึกษาแก้ปัญหาและนิเทศบังคับบัญชา ครู อาจารย์ นักเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่อื่นให้สามารถปฏิบัติตามหน้าที่อย่างถูกต้อง และติดต่อประสานงานสร้างเสริมความสัมพันธ์กับประชาชนในท้องถิ่นวิเคราะห์ วิจัยและประเมินผลงาน รวบรวมข้อมูลและจัดทำสถิติต่างๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาของสถานศึกษา นำเทคนิคและวิธีการใหม่ๆ ทางการศึกษา ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ มาใช้เผยแพร่พัฒนาสถานศึกษาให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของประชาชน เข้าร่วมประชุม คณะกรรมการต่างๆ ตามที่ได้รับแต่งตั้ง และปฏิบัติการสอนและอบรมวิชาสามัญหรือวิชาชีพในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหลายวิชาแก่นักเรียน นักศึกษาหรือประชาชนตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

๒. ความรู้ความสามารถที่ต้องการได้แก่

๑) มีความรู้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างเหมาะสมแก่การปฏิบัติงานในหน้าที่

๒) มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานวิชาการ หลักสูตร และพัฒนาคุณภาพการศึกษาการสอน

๓) มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารสถานศึกษา กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับแบบแผน ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ และสามารถปฏิบัติงานหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติงานดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีความสามารถทางด้านวางแผนกระบวนการกลุ่มและการติดต่อสื่อสารความหมายตลอดจน ความสามารถในการจัดการเป็นอย่างดี

๔) มีความรู้ความเข้าใจหลักการบริหารงานบุคคลและมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา สามารถเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจภายในสถานศึกษาและระหว่างศึกษากับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันเป็นอย่างดี

๕) มีความรู้ความเข้าใจบทบาทภาระหน้าที่ของสถานศึกษา นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนงานของกรม กระทรวงเจ้าสังกัด นอกจากนี้จะต้องมีความสามารถในการตัดสินใจและการขจัดความขัดแย้งได้ดีมากเป็นพิเศษ

๖) มีความรู้ความเข้าใจแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายรัฐบาลและปัญหาการเมืองของประเทศ เพื่อประโยชน์ทางด้านการบริหารสถานศึกษา

จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแล รับผิดชอบในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้บริหารต้องทำหน้าที่ในการตัดสินใจสั่งการ อำนวยความสะดวกและประสานงานในการดำเนินภารกิจต่างๆ ของโรงเรียนให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว ประหยัดทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเกิดประโยชน์สูงสุดตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้จะทำหน้าที่ผู้นำต้องได้รับการพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ จนมีความสามารถยอมรับหลักการและปฏิบัติตามคุณธรรมของผู้นำได้ด้วยตนเองก่อน ดังพุทธพจน์ว่า เมื่อฝูงโคว่ายน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมเมื่อฝูงโคว่ายน้ำไปถ้าโคจ่าฝูงไปตรงโคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วยหากพระราชาตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็เป็นสุข (ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖)

การสร้างลักษณะความเป็นผู้นำให้กับตนเองเป็นพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางตนให้เหมาะสม เอาชนะอกุศลในใจตนได้ มีธรรมประจำตนก็สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ใต้ปกครองได้ จึงเป็นมรรควิธีนำไปสู่เป้าหมายการปกครองคำสอนที่กล่าวเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ

๑. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์ ออกวางแผนเตรียมรับ หรือรุกได้

๒. วิฐุโร จัดการธุระได้ดี เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบ

๓. นิสัยสัมปันโน พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า การเป็นผู้นำนั้น ต้องเป็นผู้มีปัญหา มีประสบการณ์ เข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี (ดูรายละเอียดใน อัง.ตึก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓)

การที่ผู้บริหารนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการศึกษาเป็นการสร้างความเชื่อถือให้การยอมรับจากสังคม สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาภายในสถานศึกษา ในการที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์กรต่างๆ ในสถานศึกษาขับเคลื่อนหรือพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้ หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารเลือกสรร และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลต่อสมรรถนะที่สำคัญ และจำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษา การปฏิบัติงานของครู และบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

ทั้งนี้ คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักในการปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน โดยแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๓ หมวดคือ คุณธรรมที่ใช้ในการครองตน ครองคนและครองงานของผู้บริหารไว้ (นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร, ๒๕๕๒) ได้แก่

๑. คุณธรรมในการครองตน ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ธรรมมีอุปการะมาก อริยสัจ ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ความสุขของคฤหัสถ์ ศีล ๕ โดยเฉพาะสัปปริสธรรม ๗ เป็นธรรมที่ครอบคลุมข้อธรรมอื่นๆ ในหมวดการครองตนได้เป็นอย่างดี

๒. คุณธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถ ๔ ทศพิชชาธรรม ทศ ๖ หลักธรรมในเรื่องการครองตนนั้น พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ครอบคลุมหลักธรรมข้ออื่นๆ ได้ดี และถือว่าพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมสำหรับนักปกครอง

๓. คุณธรรมในการครองงาน ได้แก่ ฆราวาสธรรม และอิทธิบาท ๔ สำหรับอิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมในการครองงาน เป็นธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะหากมีคุณธรรมข้อนี้แล้วการดำเนินงานต่างๆ จะประสบความสำเร็จ สามารถครองงานไว้ได้ ถือได้ว่าฆราวาสธรรมครอบคลุมคุณธรรมในการครองงานได้ดีที่สุด

ดังนั้น หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาด้านครองตน มีจำนวน ๑๙ หลักธรรม หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาด้านครองคน มีจำนวน ๑๕ หลักธรรม และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาด้านครองงาน มีจำนวน ๑๙ หลักธรรม ดังนี้

๑. กัลยาณมิตรตตา ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี

๒. โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดถูกวิธีคือ การทำในใจโดยแยบคาย

๓. ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อน และสับสนวุ่นวาย มีข้อธรรม ๒ ข้อคือ หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว

๔. ธรรมทำให้งาม ๒ มีข้อธรรม ๒ ข้อคือ ชันตีคือ ความอดทน และโสรัจจะคือ ความเสงี่ยม

๕. ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ธรรมที่เกี่ยวเนื่องในกิจหรือในการทำความดีทุกอย่าง มีข้อธรรม ๒ ข้อคือ สติคือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกอยู่ไม่เผลอ และสัมปชัญญะคือ ความรู้ชัดรู้ชัดสิ่งที่นึกได้ ตระหนักเข้าใจชัดตามความเป็นจริง

๖. กุศลมูล ๓ รากเหง้าของกุศล ต้นตอของความดี มีข้อธรรม ๓ ข้อคือ อโลภะคือ

ความไม่โลก อโทสะคือ ความไม่คิดประทุษร้าย
อโมหะคือ ความไม่หลง

๗. สุจริต ๓ ความประพฤติดี
ประพฤติชอบมีข้อธรรม ๓ ข้อ คือ กายสุจริต
การประพฤติชอบด้วยกาย วาจาสุจริต การ
ประพฤติชอบด้วยวาจา และมโนสุจริต การ
ประพฤติชอบด้วยใจ

๘. สันโดษ ๓ ความยินดี ความพอใจ
ความรู้จักอิมรู้จักพอ มีข้อธรรม ๓ ข้อคือ ยถา
ลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ ยถา
พลสันโดษ ยินดีตามกำลัง ยถาสารูปสันโดษ
ยินดีตามสมควร

๙. อธิปไตย ๓ ความเป็นใหญ่ มีข้อ
ธรรม ๓ ข้อคือ อัตตาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่
โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ถือโลกเป็นใหญ่
ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่

๑๐. ขรवासธรรม ๔ ธรรมสำหรับ
ขรवास ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการ
ครองชีวิตของคฤหัสถ์ มีข้อธรรม ๔ ข้อคือ สัจจะ
คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำ
จริงทมะคือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย
ปรับตัว ขันติคือ ความอดทน จาคะคือ ความ
เสียสละ

๑๑. พรหมวิหาร ๔ ธรรมประจำใจ
อันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ
บริสุทธิ์มีข้อธรรม ๔ ข้อคือ เมตตาคือ ความรัก
ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข กรุณาคือ
ความสงสาร คือช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตาคือ ความ
ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขาคือ การวางเฉย มีใจ
เป็นกลาง

๑๒. สังคหวัตถุ ๔ ธรรมยึดเหนี่ยวใจ
บุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการ
สงเคราะห์ มีข้อธรรม ๔ ข้อคือ ทานคือ การให้
ปียวาจาคือ การใช้วาจาเป็นที่รัก อตถจริยาคือ
การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตาคือ
ความเสมอต้นเสมอปลาย

๑๓. อธิษฐานธรรม ๔ ธรรมเป็นที่
มั่น ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของบุคคล มีข้อ
ธรรม ๔ ข้อคือ ปัญญาคือ ความรู้ชัด หยั่งรู้ใน
เหตุผล สัจจะคือ ความจริง จาคะคือ ความ
เสียสละ และอุปสมะคือ ความสงบ

๑๔. อิทธิบาท ๔ คุณธรรมที่นำไปสู่
ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ
คือฉันทะคือ ความพอใจ วิริยะคือ ความเพียร
จิตตะคือ ความคิดมุ่งไป อุทิสต์วอุทิสใจให้แก่สิ่ง
ที่ทำและวิมังสาคือ ความไตร่ตรอง

๑๕. เบญจธรรม คู่กับเบญจศีล มีข้อ
ธรรม ๕ ข้อคือ เมตตาและกรุณา ความรักใคร่
ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญ และความ
สงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์คู่กับศีลข้อ ๑
สัมมาอาชีวะการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีล
ข้อ ๒ กามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวม
ระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ คู่กับ
ศีลข้อ ๓ สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีล
ข้อ ๔ สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ
คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวอยู่เสมอว่า
สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ไม่มัวเมาประมาท คู่
กับศีลข้อ ๕

๑๖. พละ ๕ ธรรมอันเป็นกำลัง มีข้อ
ธรรม ๕ ข้อคือ สัทธาคือ ความเชื่อ วิริยะคือ
ความเพียร สติคือ ความระลึกได้ สมาธิคือ ความ
ตั้งจิตมั่น ปัญญาคือ ความรู้ทั่วชัด

๑๗. กัลยาณมิตรธรรม ๗ คุณสมบัติ
ของมิตรดีและมิตรแท้ มีข้อธรรม ๗ ข้อ ได้แก่ ปิ
โย คือ น่ารัก ภาวนีโย คือ นำเจริญใจหรือนำยก
ย่อง วตฺตา จ คือ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้
เข้าใจ วจนกฺขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อม
ที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอและ คม
ภีรญฺจ กถึ กตฺตา คือ แลกเปลี่ยนเรื่องเล่ากันได้ โน
จฺจฺฐาเน นีโยชเย คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล
หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

๑๘. สัปบุริสธรรม ๗ ธรรมของ สัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มีข้อ ธรรม ๗ ข้อคือ ธัมมัญญุตาคือ ความรู้จักธรรม รู้หลัก อตถัญญุตาคือ ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่ง หมายหรือรู้จักผล กาลัญญุตาคือ รู้จักกาลเวลา อันเหมาะสม ปริสัญญุตาคือ รู้จักชุมชนและรู้จัก ที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น และ บุคคลัญญุตาคือ ความรู้จักบุคคล

๑๙. ทศพิศราชธรรม เป็นธรรมของ พระราชา คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครองมีข้อธรรม ๗ ข้อคือ ทาน คือ การให้ ศีลคือ ความประพฤติดีงาม ปริจจาตะคือ การบริจาคน้ำ อหัชชะคือ ความซื่อตรง มีททวะคือ ความอ่อนโยน ตปะคือ ระเบียบยัง ข่มใจได้อักโกระคือ ความไม่โกรธ อวิหิงสาคือ ความไม่เบียดเบียน ชันตีคือ ความอดทน อวิโรธ ณะคือความไม่คลาดธรรม (วราส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์, ๒๕๕๐).

บทสรุป

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับ ผู้นำในการที่จะบริหารองค์การต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นองค์การในระดับใดก็ตาม เพราะผู้นำต้อง อาศัยภาวะผู้นำเป็นปัจจัยขับเคลื่อนในการ

พัฒนาองค์การนั้นๆ และในขณะเดียวกันผู้นำ ควรเป็นผู้ที่มีหลักธรรมในการบริหารชุมชนหรือ องค์การให้มีความสุข ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และ เป็นผู้ที่สามารถไกลเกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ คุณลักษณะของบุคคลที่มีภาวะผู้นำจะต้องมี คือ คุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน และมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น มีความสามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม เคารพเชื่อฟัง และพร้อมที่จะ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานมีรูปแบบ โดยใช้วิธีการบริหารที่สอดคล้องกับหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ถือว่าหลักธรรมที่สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นหลักปฏิบัติที่ สามารถนำมาใช้พัฒนาภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้นำทางพระพุทธศาสนาควรเป็นผู้รู้จัก และควรประยุกต์ใช้หลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมทั้งควรมีความอดทนอดกลั้นมีจิตใจหนักแน่น มั่นคง เป็นผู้นำที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ความซื่อสัตย์ มีความละเอียดใจ ตนเอง โดยไม่ทำความชั่วและเกรงกลัวผลของความชั่ว ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น โดย มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงชนหรือหมู่คณะ เป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

บรรณานุกรม

- กมล รักสวน. “ความพึงพอใจในการทำงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- กวี วงศ์พัฒน์. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์เสริมวิชาชีพปัญญา, ๒๕๓๙.
- กิติ ตย์คานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : เพลวอักษร, ๒๕๔๓.
- ติน ปรัชญาพฤทธิ. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗.
- ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหารการศึกษาการจัดการแผนใหม่**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.
- นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร. “การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- พนัส หันนาคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.
- ภิญโญ สาร. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๒๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ยุงยุทธ เกษสาคร. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พานิช, ๒๕๓๓.
- วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กิनावงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. **วารสารศึกษาศาสตร์**. ๑๘ (๒) (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐).
- สนอง เครือมาก. **คู่มือครูใหญ่อาจารย์ใหญ่**. กรุงเทพฯ : สยามศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๗.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. “พุทธศาสนากับการเมือง”. **วารสารสังคมศาสตร์**. (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๘.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- Barbara Kellman. **Leadership as a Political Act in Leadership : Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice Hall, 1984.
- Hodge & Johnson. **Management and Organization Behavior**. New York : John Willey & Sons, 1970.